

Нормативно-правове регулювання контррозвідального забезпечення Національної гвардії України

Чайка Євген Сергійович¹

Опубліковано	Секція	УДК
26.03.2024	Право	343.32(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10874942>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. В умовах активної агресії з боку росії, загроз безпеці на світовому рівні, зокрема в контексті гібридної війни, ефективна робота системи контррозвідального забезпечення стає надзвичайно важливою для збереження національної безпеки та суверенітету країни. Мета статті – дослідження нормативно-правового регулювання контррозвідального забезпечення Національної гвардії України, проблем його функціонування та удосконалення. Дослідження ґрунтується на актуальних наукових працях і нормативних актах, що стосуються контррозвідальної діяльності суб'єктів контррозвідальної діяльності, які можуть проводити контррозвідальні заходи щодо Національної гвардії України. Для обробки та аналізу джерел були використані такі методи: критичний аналіз, контент-аналіз, квалітативний аналіз, юридичний аналіз, доктринальний аналіз, логіко-юридичний аналіз. У результатах встановлено, що Національна гвардія України – це військова структура, що має функції захисту прав і свобод громадян та входить до складу Міністерства внутрішніх справ. Основна мета її діяльності полягає у захисті життя та інтересів громадян, суспільства і держави від протиправних дій. Крім того, Національна гвардія забезпечує громадський порядок і безпеку, співпрацює з правоохоронними органами в питаннях державної безпеки та захисту державного кордону, боротьбі з тероризмом і ліквідації незаконних воєнізованих угруповань. НГУ, згідно з законодавством, бере участь у захисті важливих державних об'єктів, протидіє промисловому або військовому шпигунству і допомагає у захисті цих об'єктів від спроб ворога отримати інформацію про них. Під час російського вторгнення військовослужбовці НГУ були задіяні до проведення заходів з контрдиверсійної боротьби. Водночас така діяльність не завжди була ефективною так як при виконанні вказаних заходів на військовослужбовців НГУ покладались виключно на себе та набуті ними навички. Оперативно-технічне та оперативне супроводження силами НГУ не було передбачено, оскільки зазначене військове формування з правоохоронними функціями не є суб'єктом оперативно-розшукової та контррозвідальної діяльності. Зазначене супроводження здійснювалось, виключно, в рамках взаємодії із суб'єктами КРД та ОРД – підрозділами СБУ, ДПСУ, Національної поліції тощо, борючись з диверсійними групами з боку росії, і можуть виконувати цю функцію не лише в реальному, а й у віртуальному середовищі.

На даний час законодавцем визначено, що контррозвідальне забезпечення підрозділів НГУ покладено на Службу безпеки України. Водночас, під час залучення

¹ старший викладач, Національна академія Служби безпеки України Навчально-науковий інститут державної безпеки, м. Київ, вул. Максимовича, 22, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9513-9017>

підрозділів НГУ до охорони державного кордону контррозвідальні заходи можуть проводити підрозділи розвідки і внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України, діяльність яких координується Службою безпеки України. Основними завданнями контррозвідальної діяльності є збір, аналіз і використання інформації про розвідальну, терористичну та іншу діяльність, спрямовану на шкоду державній безпеці України, та протидія такій діяльності з боку спецслужб іноземних держав і організацій. У висновках, на основі юридичного дослідження, виокремлено рекомендації щодо розвитку контррозвідальної діяльності в Україні, можливої участі Національної гвардії України у цій сфері, ускладнень в законодавчому регулюванні, принципів цієї діяльності та вдосконалення законодавства у цій царині.

Ключові слова: Служба безпеки України, правоохоронна система, слідчі дії, Закони України, російська агресія, регулювання.

Regulatory and legal regulation of counterintelligence provision of the National Guard of Ukraine

Annotation. In the conditions of active aggression by Russia, security threats at the global level, in particular in the context of hybrid warfare, the effective operation of the counterintelligence support system becomes extremely important for the preservation of national security and the sovereignty of the country. The purpose of the article is to study the regulatory and legal regulation of the counterintelligence support of the National Guard of Ukraine, the problems of its functioning and improvement. The study is based on current scientific works and normative acts related to the counterintelligence activities of the security services of the National Guard of Ukraine and the State Border Service of Ukraine. The following methods were used to process and analyze the sources: critical analysis, content analysis, qualitative analysis, legal analysis, doctrinal analysis, logical-legal analysis. The results established that the National Guard of Ukraine is a military structure that has the functions of protecting the rights and freedoms of citizens and is part of the Ministry of Internal Affairs. The main purpose of its activity is to protect the lives and interests of citizens, society and the state from illegal actions. In addition, the National Guard ensures public order and security, cooperates with law enforcement agencies in matters of state security and protection of the state border, the fight against terrorism and the elimination of illegal paramilitary groups. The activities of the National Guard of Ukraine may include counterintelligence measures that require effective legislative support for the functioning of national security. NSU, according to the legislation, participates in the protection of important state facilities, opposes industrial or military espionage and helps protect these facilities from enemy attempts to obtain information about them. During the Russian invasion, NSU employees acted as counterintelligence, fighting subversive groups from the Russian side, and can perform this function not only in a real, but also in a virtual environment. The main tasks of counterintelligence activities are the collection, analysis and use of information about intelligence, terrorist and other activities aimed at harming the state security of Ukraine, and countering such activities by the special services of foreign countries and organizations. The conclusions, based on legal research, highlight recommendations for the development of counterintelligence activities in Ukraine, the participation of the National Guard of Ukraine in this area, complications in legislative regulation, the principles of this activity, and the improvement of legislation in this area.

Keywords: Security Service of Ukraine, law enforcement system, investigative actions, Laws of Ukraine, Russian aggression, regulation.

Вступ

У сучасних умовах російської агресії, глобальних загроз безпеці, зокрема в контексті гібридної війни, ефективне функціонування системи контррозвідального забезпечення стає надзвичайно важливим для збереження національної безпеки та суверенітету країни. Україна, зазнаючи прямих російських атак і неперервного гібридного тиску, зосереджує значні зусилля на забезпеченні ефективного функціонування своїх військових та правоохоронних структур. У цьому контексті однією з ключових інституцій, що відповідає за контррозвідальне забезпечення, є Служба безпеки України (СБУ).

Нормативно-правове регулювання діяльності Служби безпеки України з контррозвідального забезпечення визначається комплексом законодавчих актів, положень та внутрішніх нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення високої ефективності та професійності у цій сфері. Дослідження цієї проблематики є актуальним і важливим як для наукової спільноти, так і для практичних зусиль у вдосконаленні контррозвідальної діяльності Служби безпеки України щодо Національної гвардії України з метою забезпечення національної безпеки та відповідності міжнародним стандартам. Нормативно-правове регулювання контррозвідального забезпечення Національної гвардії України містить низку законів, розпоряджень і стандартів, які визначають повноваження та процедури діяльності підрозділів Служби безпеки України у сфері контррозвідальних заходів. Ці нормативно-правові акти регламентують взаємодію Служби безпеки України з іншими правоохоронними та військовими органами, а також встановлюють механізми контролю за виконанням завдань контррозвідальної діяльності.

Зокрема, важливими аспектами є визначення прав і обов'язків персоналу, використання спеціальних технічних засобів для збору інформації, процедури реагування на можливі загрози з боку внутрішніх та зовнішніх ворогів. Регулювання також охоплює етичні й правові аспекти діяльності контррозвідальних структур, забезпечуючи дотримання прав людини та міжнародних стандартів у проведенні контррозвідальних заходів.

Розуміння та аналіз нормативно-правового базису контррозвідального забезпечення Національної гвардії України є ключовим для вдосконалення цієї сфери діяльності та забезпечення ефективного функціонування системи національної безпеки в умовах сучасних викликів і загроз.

Пропонованій тематиці присвячено окремі дослідницькі праці. Ю. Найдьон, Р. Фролов дослідили актуальні питання формування стратегії контррозвідальної діяльності України [1]. О. Пелюх розглянув теоретико-правове обґрунтування основоположних засад контррозвідальної діяльності Служби безпеки України [2; 3]. М. Романов проаналізував контррозвідальний режим в Україні та його функції в умовах військової агресії російської федерації [4]. С. Албул дослідив правові засади контррозвідальної діяльності в Україні [5]. Н. Варенья розглянула підхід до правової оцінки підривної діяльності проти України [6]. І. Зозуля простежив правове забезпечення діяльності органів системи МВС України під час воєнного стану [7]. Т. Лисько вивчав компетенцію правоохоронних органів під час дії правового режиму воєнного стану [8].

Ці наукові роботи зосереджуються на різних аспектах контррозвідальної діяльності в Україні, зокрема на ролі інформаційного простору, правовому обґрунтуванні основних принципів та правовому забезпеченні цієї сфери. Вони аналізують функції та призначення контррозвідального режиму в умовах військової агресії, а також розглядають правові засади і компетенцію правоохоронних органів під час дії правового режиму воєнного стану. Роботи також висвітлюють перспективи та

виклики, що стоять перед органами безпеки й правоохоронними органами в контексті сучасних геополітичних умов.

Водночас залучення Служби безпеки України до виконання контррозвідувальних завдань Національної гвардії України потребуватиме додаткового висвітлення, оскільки юридичне забезпечення та нормативно-правове регулювання вказаного питання у теперішньому вигляді не забезпечує очікуваного позитивного ефекту.

Відповідно, *метою статті* є дослідження нормативно-правового регулювання контррозвідувального забезпечення Національної гвардії України, проблем його функціонування та удосконалення.

Завдання статті:

- проаналізувати особливості нормативно-правової бази функціонування НГУ, зокрема у сфері реалізації контррозвідувальної діяльності;
- дослідити проблеми нормативно-правового регулювання проведення контррозвідувальних дій СБУ щодо НГУ на тлі російського вторгнення.

Матеріали та методи. Дослідження базується на актуальних наукових працях і нормативних актах, що стосуються організації та здійснення Службою безпеки України контррозвідувальної діяльності щодо із Національною гвардією України. Основними матеріалами для проведення дослідження є закони, які відіграють ключову роль в регулюванні сфери національної безпеки та оборони України. Зокрема, акцент зроблено на нормативно-правових актах, що визначають основні принципи, завдання національної безпеки та контррозвідки або регулюють організацію, функції та повноваження Національної гвардії України (рис.).

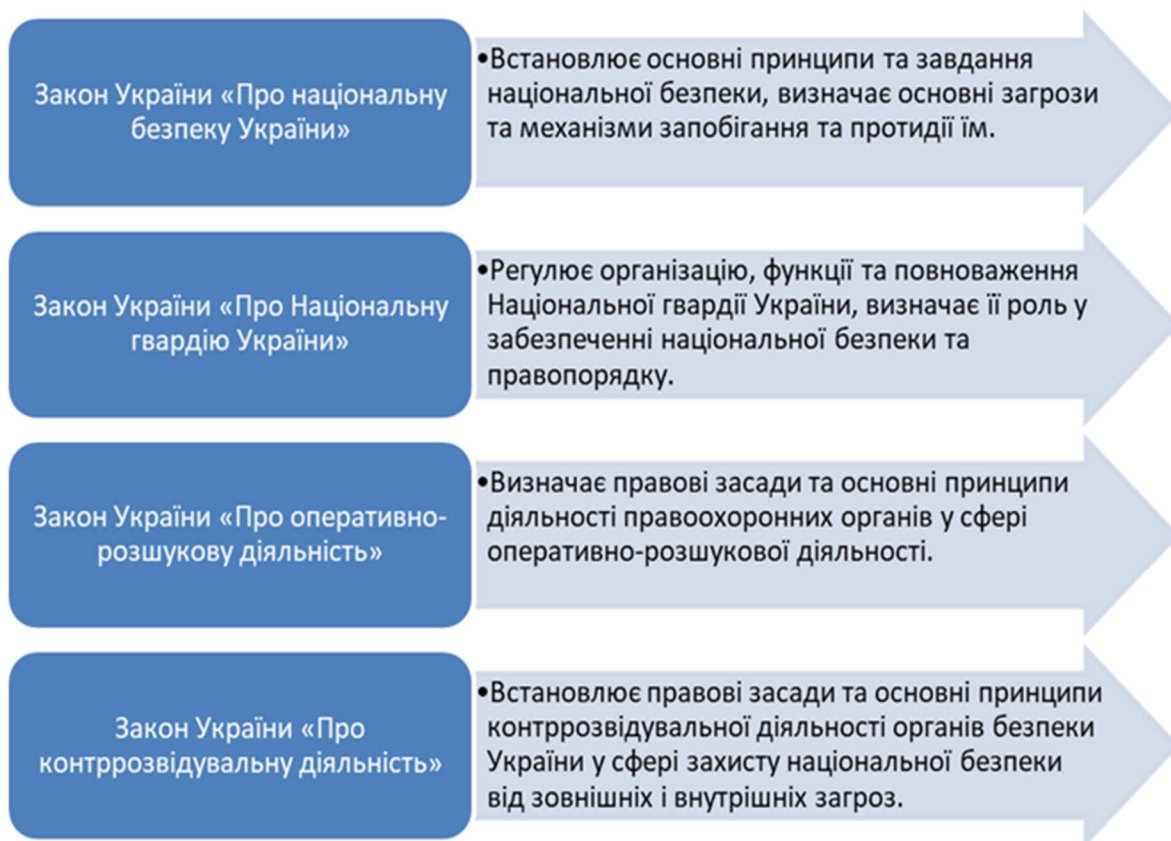

Рис. Закони України, що регулюють роботу Служби безпеки України з контррозвідувальної діяльності Національної гвардії України

Джерело: узагальнено автором на основі [9–13].

Окремі підстави для здійснення контррозвідувальних заходів передбачені ст. 30 Конституції України (мовиться про законодавчо обґрунтовані способи проникнення до житла). Основним для дослідження є Закон України «Про службу безпеки України» [14]. Відповідно до нього, систему СБУ складають Центральне управління Служби безпеки України, підпорядковані йому регіональні органи, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, науково-дослідні та інші заклади Служби безпеки України [14].

Окремі положення щодо осіб, які здійснюють контррозвідувальну діяльність, огляд та затримання підозрюваних, боротьбу зі злочинністю, контррозвідку проти терористів та терористичних організацій, звернення громадян, вміщені у Законах України: «Про запобігання корупції» [15], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [16], «Про боротьбу з тероризмом» [17], «Про звернення громадян» [18], «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної інформації» [19], «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території» [20]. Інші норми контррозвідувальної, слідчої діяльності регулюються нормами Кримінального кодексу України (статті по 216 КПК – підслідність) [21], Кримінального процесуального кодексу України [22]. Також важливими є Укази Президента України: від 27.12.2005 № 1860/2005 «Питання служби безпеки України» [23], № 256/2001 «Про впорядкування виготовлення, придбання та застосування технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку» [24], 1556/2005 «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» [25]. Проаналізовано Постанову кабінету Міністрів України: від 19.10.2016 № 736 «Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію» [26]. Актуальною законодавчою основою щодо впровадження слідчих дій є Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 328-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки» [27] і Наказ СБУ від 12.08.2005 № 440 «Звід відомостей що становлять державну таємницю» [28].

Отже, ці нормативно-правові акти визначають основні принципи, завдання національної безпеки та контррозвідувальної діяльності або регулюють організацію, функції та повноваження Служби безпеки України під час контррозвідувального забезпечення Національної гвардії України. Ці документи виступають фундаментальними установчими елементами системи безпеки та контррозвідувального забезпечення країни. Зокрема, вони формалізують ключові напрямки діяльності Служби безпеки під час організації та здійснення контррозвідувального забезпечення Національної гвардії України, визначаючи її роль у забезпеченні національної безпеки. Важливим аспектом є встановлення принципів взаємодії з іншими силовими відомствами та органами влади для досягнення спільних цілей забезпечення стабільності та безпеки. Паралельно із цим, національні правові норми можуть деталізувати механізми взаємодії у випадку кризових ситуацій або загроз національній безпеці, а також надавати особливості контррозвідувальних заходів і використання спеціальних засобів відповідно до вимог законодавства. Ці акти не лише визначають рамки діяльності Служби безпеки України, а й надають їй необхідний правовий статус для ефективного виконання завдань національної безпеки та контррозвідувального забезпечення Національної гвардії України в сучасних умовах. Отже, вони становлять важливий юридичний фундамент, на якому ґрунтується це дослідження.

Для обробки та аналізу джерел використовувалися наступні методи: критичний аналіз, контент-аналіз законодавчої бази України та наукової літератури, квалітативний

аналіз. Критичний аналіз дав змогу оглянути наукові статті та публікації з метою визначення актуальності, об'єктивності та наукового інтересу. Контент-аналіз застосовано для систематизації та класифікації інформації за допомогою ключових понять і тематичних категорій, що дозволило виявити основні тенденції в науковій літературі та нормативних актах. Квалітативний аналіз використовувався для дослідження текстового матеріалу.

Додатково для реалізації мети дослідження було застосовано метод юридичного аналізу – дослідження нормативно-правових актів, законів, постанов, розпоряджень та інших документів, що регулюють контррозвідувальне забезпечення національною службою безпеки Національної гвардії України. Метою його застосування є виявлення основних принципів, положень та вимог, що стосуються цієї сфери діяльності. Проведено також доктринальний аналіз – вивчення наукових праць, дисертацій, монографій та інших джерел, що містять теоретичні аспекти нормативно-правового регулювання контррозвідувального забезпечення. Його призначення – вироблення узагальнень та систематизація існуючих теоретичних підходів до цієї проблеми. Логіко-юридичний аналіз дав змогу визначити логіку правового регулювання контррозвідувального забезпечення Службою безпеки України, виявлення логічних зв'язків та протиріч у нормативно-правових актах і рішеннях органів управління Національної гвардії України.

Застосовані методи дозволяють отримати глибоке розуміння та аналіз нормативно-правового регулювання контррозвідувального забезпечення Національної гвардії України з різних точок зору.

Результати

У сучасних умовах міжнародної ситуації виникають постійні загрози безпеці для багатьох країн, включно з Україною. Контррозвідувальні заходи стають однією з найважливіших функцій правоохоронних органів, такого як Служба безпеки України (СБУ). У цій ситуації інформаційна та військова сфери відіграють ключову роль в царині контррозвідки, вимагаючи адаптації та сучасних підходів для ефективного протистояння сучасним загрозам і викликам.

Сучасний етап розвитку України як держави характеризується складною політичною та економічною ситуацією. Нові виклики, обумовлені особливостями соціально-економічного та політичного становища сучасного світу, впливають на характер і особливості безпекового середовища, в якому Україні необхідно розбудовувати інноваційну систему громадянських, суспільних і міжнародних відносин.

З метою стабільного та належного розвитку держави, протидії міжнародним і внутрішнім загрозам безпеці України, боротьби зі шпигунською і терористичною діяльністю, необхідно проводити контррозвідувальні заходи, як на території України, так і за її межами.

Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, включеним до системи Міністерства внутрішніх справ України. Головною метою її діяльності є захист і охорона життя, прав, свобод та законних інтересів громадян, суспільства й держави від злочинних та інших протиправних посягань, а також забезпечення громадського порядку та безпеки [8, с. 121]. Національна гвардія України взаємодіє з правоохоронними органами з питань державної безпеки та захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності та ліквідації незаконних воєнізованих формувань та організацій.

Згідно із законодавством, Національна гвардія України виконує завдання з оборони, захисту суверенітету, державної незалежності та національних інтересів країни. Вона бере участь у захисті важливих державних об'єктів і може протидіяти

спробам промислового або військового шпигунства. Під час російсько-української війни співробітники Національної гвардії України активно діяли як контррозвідники, борючись з диверсійними групами з боку росії.

У разі введення воєнного стану, Національна гвардія України готується до виконання завдань в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до складу сил оборони та виконує завдання відповідно до законодавства [7, с. 87]. Основні функції Національної гвардії України охоплюють [11]:

- 1) захист територіальної цілісності й конституційного устрою України, запобігання спроб змни кордонів із використанням насильницького способу;
- 2) охорону порядку та дотримання безпеки громадян, захист охорони життя, прав, свобод, здоров'я і законних прав;
- 3) реалізацію заходів щодо дотримання громадської безпеки, захист порядку під час проведення масових акцій (таких як збори, мітинги, походи, демонстрації тощо), що можуть створювати небезпеку для життя чи здоров'я;
- 4) забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб;
- 5) охорону ядерних сховищ, де перебувають радіоактивні відходи або інші джерела іонізуючого випромінювання (ідеться про державну власність), інших важливих державних об'єктів, що визначені у переліку Кабінету Міністрів України;
- 6) охорону вантажів особливого призначення, переліки яких визначаються Кабінетом Міністрів України;
- 7) забезпечення охорони посольств, консульських установ іноземних держав різного рівня, інших представництв, що мають міжнародні організації в межах України;
- 8) охорону важливих баз матеріально-технічного забезпечення у структурах МВС України, охорону й оборону інших військових об'єктів, таких як бази (заклади, установи) Національної гвардії України;
- 9) участь у проведенні заходів, які пов'язані із припиненням збройних конфліктів або інших провокативних дій на державному кордоні, чи також виконання окремих заходів для недопущення масових переходів державного кордону із територій суміжних держав;
- 10) участь в організації та проведенні спеціальних операцій задля знешкодження озброєних злочинців, для протидії диверсійно-розвідувальним групам агресора (противника), припинення діяльності воєнізованих або збройних формувань (груп), робота яких не передбачена чинним українським законодавством, протидія організації груп і злочинних організацій у межах України, а також робота у заходах, які пов'язані із припиненням терористичної діяльності.

Контррозвідувальний захист зазвичай здійснюється у відкритому суспільстві і має певну ступінь гласності. Основним способом здійснення контррозвідувального захисту є проведення оперативно-розшукових заходів, перелік яких визначений законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Ці заходи спрямовані на захист життя, здоров'я, прав і свобод людини та громадянина, державного суверенітету, конституційного ладу й територіальної цілісності держави України від злочинних посягань.

Відповідно до частини 2 статті 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» [13], Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [12], органи, підрозділи та співробітники контррозвідувальних структур (в українських реаліях ідеться насамперед про Службу безпеки України) мають право здійснювати різні заходи, включно з:

- оперативно-розшуковими заходами з використанням оперативних та оперативно-технічних засобів;
- проведенням контррозвідувальних операцій і відповідних оперативних та оперативно-технічних заходів для виявлення й припинення загроз державній безпеці, а також запобігання таким загрозам;
- виявленням, фіксацією та документуванням розвідувальних, терористичних та інших протиправних дій, що становлять загрозу державній безпеці;
- використанням зашифрованих документів для захисту особистості та належності співробітників, приміщень і транспортних засобів;
- збиранням і вивченням документів і відомостей про діяльність підприємств, установ, організацій, а також про осіб з метою запобігання розвідувальним, терористичним та іншим протиправним діям.

Науковці стверджують, що складно охарактеризувати певні заходи, які варто вважати такими, що їх використовують контррозвідники, за винятком безпосередніх контррозвідувальних дій [6, с. 137]. Досліджуючи правові засади контррозвідувальної діяльності в Україні, варто підкреслити, що у проєктах насамперед пропонується на законодавчому рівні визначити окремі терміни [2, с. 80].

Їх додавання до законодавчого кола вжитку дасть змогу більш повно зрозуміти норми законодавства. Наприклад, ризик державної безпеки можна охарактеризувати як кількісну чи/і якісну міру небезпеки, що полягає у визначенні ймовірності реалізації загроз для державної безпеки та появи внаслідок цього негативних виявів. Тож, управління ризиками державної безпеки можна визначити як прийняття й забезпечення здійснення рішень на управлінському рівні із характеристики, оцінювання, моніторингу та контролю за ризиками, що виникають для державної безпеки.

Контррозвідувальна операція – це організована форма діяльності контррозвідувальників, яка полягає у здійсненні узгоджених та взаємопов'язаних заходів, які поєднані спільними метою, періодом і територіальною прив'язкою.

Контррозвідувальний режим – це організована сукупність контррозвідувальних, розвідувальних, режимних і адміністративно-правових заходів, які мають на меті забезпечити державну безпеку та захистити національні інтереси України від посягань зовнішніх і внутрішніх ворогів.

Спеціальна інформаційна операція – це окремий контррозвідувальний захід, що має на меті попередити або припинити загрозу в інформаційній і кіберінформаційній сферах України.

До основних завдань контррозвідувальної діяльності належить отримання, аналіз та використання інформації, яка містить ознаки розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спецслужб іноземних держав, а також організацій та осіб, що може загрожувати державній безпеці України [13]. Крім того, вона передбачає протидію цим загрозам, а також розроблення і впровадження заходів для запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства, а також правам громадян.

Згідно із законодавством, Служба безпеки України є спеціально уповноваженим органом у сфері контррозвідувальної діяльності, а централізоване керівництво цією сферою покладено на Центральне управління Служби безпеки України [9]. Також розвідувальні заходи щодо охорони державного кордону України та посадових осіб, які підлягають державній охороні, можуть проводити розвідувальні органи України, підрозділи забезпечення внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України, яким законами України надано право на оперативно-розшукову та розвідувальну діяльність.

Окрім того, важливим аспектом контррозвідувальної діяльності є постійне вдосконалення методів і засобів протидії новим викликам та загрозам, зокрема у сфері кібербезпеки [1]. Забезпечення ефективного функціонування контррозвідувальної системи вимагає також підтримки відповідного законодавчого базису, який би враховував сучасні виклики і стандарти безпеки.

Наголос на підвищенні професіоналізму та компетентності працівників, а також на розвитку співпраці з іншими національними й міжнародними структурами, є ключовими для успішного здійснення контррозвідувальних заходів. Важливо також підтримувати високий рівень технічної оснащеності та інформаційної підтримки для забезпечення оперативності й ефективності дій у сфері контррозвідки [3].

До завдань контррозвідувальної діяльності також входить виявлення та припинення спроб впливу на громадську думку та політичні процеси в країні з метою дестабілізації ситуації та порушення конституційного ладу. Такий аспект діяльності стає все більш актуальним у зв'язку з розширенням можливостей інформаційної війни та гібридних загроз.

Згідно зі статтею Закону України «Про Службу безпеки України», Служба безпеки України є спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності [14]. Це означає, що СБУ має повноваження здійснювати контррозвідувальні заходи для захисту державного кордону та забезпечення національної безпеки. Крім того, вказана стаття передбачає, що контррозвідувальні заходи можуть проводити й інші органи, зокрема розвідувальні органи та підрозділи забезпечення внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України (Держприкордонслужба). Це означає, що Держприкордонслужба може здійснювати контррозвідувальні заходи для захисту державного кордону. Здійснюючи контррозвідувальні заходи, Служба безпеки України спирається на власний досвід та спеціальну підготовку своїх співробітників, а також на використання сучасних технологій та методів роботи.

Оскільки НГУ має функцію охорони державного кордону, на неї також поширюється вказана норма. Таким чином, контррозвідувальне забезпечення НГУ здійснюється Службою безпеки України. Це означає, що СБУ може залучати окремі підрозділи або військовослужбовців НГУ як допоміжний засіб для проведення заходів, спрямованих на забезпечення державної безпеки. Функціонування НГУ, таким чином потребуватиме внесення змін до законодавчої бази [26; 27; 28], щоби привести юридичну основу у відповідність із викликами сучасності.

Дослідники водночас виокремлюють проблеми нормативно-правового регулювання контррозвідувального забезпечення Національної гвардії України на тлі російсько-української війни (табл.).

Принципи контррозвідувальної діяльності розділяються на загальні та спеціальні. Загальні принципи, або загальноправові, становлять основні засади функціонування та роботи органів державної влади, національних військових формувань таких як Національна гвардія України, тощо. До них належать принцип законності, дотримання прав і свобод людини й громадянина, принцип взаємодії та інші. Спеціальні принципи характеризуються поєднанням гласних і негласних методів та заходів, конфіденційністю, конспірацією, наступальністю, об'єктивністю істини, цілеспрямованістю, доцільністю тощо. Деякі науковці визначають їх як інституційні або галузеві, що є характерним лише для окремих спеціально уповноважених органів державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності.

**Проблеми нормативно-правового регулювання проведення
контррозвідувальних дій НГУ на тлі російського вторгнення**

Проблема	Характеристика
Недостатність адаптованих і сучасних правових актів	Законодавство, яке регулює діяльність Служби безпеки України, може бути застарілим або неадаптованим до поточних умов російсько-української війни. Це може ускладнювати ефективне виконання контррозвідувальних завдань.
Недоліки в координації та співпраці	Недостатня координація між різними військовими та правоохоронними органами може призводити до пропусків у контррозвідувальних заходах або дублюванню зусиль.
Недостатні ресурси та технічна підтримка	Недостатнє фінансування та обмежені технічні можливості можуть ускладнювати здійснення контррозвідувальних заходів, зокрема щодо забезпечення необхідними засобами збору інформації та забезпечення безпеки особового складу.
Застосування надзвичайних заходів	Умови війни можуть вимагати від Служби безпеки України вживання надзвичайних заходів та оперативних розпоряджень, які можуть суперечити нормам міжнародного та внутрішнього права, що може породжувати юридичні конфлікти та спірні ситуації.
Захист від кіберзагроз	В умовах кібервійни важливим стає забезпечення високого рівня кібербезпеки інформаційних систем і мереж Національної гвардії України, щоби запобігти кібератакам та злому конфіденційної інформації.

Джерело: складено автором на основі аналізу [1; 6–8; 29].

Принципи права можуть відображатися у чинному законодавстві кількома способами. Це безпосереднє формулювання їх у нормах права, так званих нормах-принципах, а також виведення принципів права із змісту нормативно-правових актів, що є непрямым закріпленням. Важливо відзначити, що деякі спеціальні принципи контррозвідувальної діяльності взагалі не мають нормативно-правового закріплення [8, с. 124].

Майбутні контррозвідувальні заходи СБУ будуть ґрунтуватися на ретельному та безперервному моніторингу осіб, які займаються шпигунством і диверсіями, а також на втручанні на етапі поширення загрози, а не на завершальній стадії цієї загрози. Отже, для виконання цього завдання необхідні сили, здатні до превентивних дій. Оскільки запобігання кризовим ситуаціям полягає в уникненні дуже серйозних наслідків, головною метою повинно бути саме запобігання кризовим ситуаціям [30, с. 35].

Попередження можна поділити на стратегічне і тактичне. Тактичні заходи застосовуються, коли існує загроза конкретної події, що загрожує національним інтересам. Стратегічне попередження полягає в аналізі інформації про характер і зміни рівнів загроз та її ефективне використання на вищих рівнях влади для ухвалення рішень. Завдання аналітики в контррозвідці полягає в сприянні прийняттю рішень, надаючи добре обґрунтовані звіти про ймовірність зміни загрози та способи її реалізації, а також оцінюючи варіанти запобігання або пом'якшення наслідків небажаних ситуацій. Тим не менш, є простір для подальшого вдосконалення контррозвідувальних заходів СБУ щодо НГУ. Необхідне подальше вдосконалення чинного законодавства, нормативно-правових актів, в тому числі внутрівідомчих, які регламентують контррозвідувальне забезпечення військових формувань України, в тому числі Національної гвардії України. Перехід від кількісних показників до якісних, створення законодавцем умов за яких прийняті законодавчі норми будуть одна одну доповнювати, а не викликати суперечності або можливість подвійного трактування. Наприклад, обговорюється доцільність введення кримінальної відповідальності за умисне та систематичне поширення дезінформації з питань національної безпеки, територіальної цілісності, суверенітету, обороноздатності та прав громадян України на самовизначення.

Висновки

У дослідженні встановлено, що Національна гвардія України – це військова організація, яка має правозахисні функції та входить до складу Міністерства внутрішніх справ України. Головна мета її діяльності полягає у захисті життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства та держави від злочинних й інших протиправних дій. Крім цього, Національна гвардія забезпечує громадський порядок і безпеку, співпрацює з правоохоронними органами у питаннях державної безпеки та захисту державного кордону, боротьбі з тероризмом і ліквідації незаконних воєнізованих угруповань.

Законодавцем здійснення і координацію контррозвідувального забезпечення відповідно до чинного законодавства покладено на Службу безпеки України.

Основними завданнями контррозвідувальної діяльності є збір, аналіз і використання інформації, яка містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності іноземних спецслужб, а також організацій, груп або осіб, що спрямована на шкоду державній безпеці України. Окрім цього, ця діяльність спрямована на протидію такій розвідувальній, терористичній та іншій діяльності з боку спецслужб іноземних держав, а також організацій, груп або осіб, спрямованої на шкоду державній безпеці України.

На основі опрацьованого матеріалу можна виокремити важливі рекомендації:

1. *Контррозвідувальне забезпечення Національної гвардії України* являє собою розгалужену систему форм, методів та засобів спрямованих на захист вказаного військового формування від зовнішніх та внутрішніх загроз.
2. *Труднощі законодавчого регулювання.* Один із викликів у сфері контррозвідувальної діяльності полягає у складнощах законодавчого регулювання, зокрема визначенні принципів та спеціальних заходів, що необхідно враховувати під час виконання завдань із контррозвідувального забезпечення Національної гвардії України.
3. *Принципи контррозвідувальної діяльності.* Принципи контррозвідувальної діяльності мають в собі загальні (законність, дотримання прав і свобод людини та громадянина, взаємодія) та спеціальні (поєднання методів і заходів, конфіденційність, конспірація, наступальність, об'єктивність істини, цілеспрямованість, доцільність) положення, які мають вирішальне значення для

ефективного контррозвідувального забезпечення Службою безпеки України національного військового формування - Національної гвардії України.

4. *Вдосконалення законодавства*. Українське законодавство потребує подальшого вдосконалення в частині контррозвідувальної діяльності, що може вимагати внесення змін до кримінального законодавства та інших відповідних нормативно-правових актів. Можливим є використання потенціалу СБУ для цього виду діяльності.

Ці висновки підкреслюють важливість розвитку ефективної системи контррозвідувальної діяльності в Україні, яка забезпечує захист національних інтересів і державної безпеки.

Водночас перспективними напрямками для проведення подальших досліджень є порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання роботи контррозвідки в різних країнах, що може виявити особливості та найкращі практики, а також – вивчення практичного застосування нормативно-правових актів у сфері контррозвідувального забезпечення Національної гвардії України та аналіз результативності цих заходів. Мовиться також про розроблення стратегічних напрямків удосконалення нормативно-правового регулювання з метою підвищення ефективності контррозвідувального забезпечення НГУ.

Список використаних джерел

1. Найдтон Ю., Фролов Р. Актуальні питання формування стратегії контррозвідувальної діяльності України. *Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку*. Острог Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2020. С. 76–78.
2. Пелюх О. С. Актуальні питання нормативно-правового закріплення принципів контррозвідувальної діяльності СБ України. *Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку*. Острог Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2020. С. 79–81.
3. Пелюх О. Теоретико-правове обґрунтування основоположних засад контррозвідувальної діяльності Служби безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. №. 55. Т. 2. С. 136–140. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/917922.pdf> (дата звернення: 16.02.2024).
4. Романов М. С. Контррозвідувальний режим в Україні: функції та призначення в умовах військової агресії російської федерації. *Загрози безпеці в процесі глобалізації : матеріали наук.-практ. конф., м. Замость, 16–17 трав. 2019 р.* Замость, 2019. С. 34–36. URL: <https://core.ac.uk/reader/286382169> (дата звернення: 16.02.2024).
5. Албул С. Правові засади контррозвідувальної діяльності в Україні. *Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення*. 2023. №. 2. С. 3–7. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.2.1> (дата звернення: 16.02.2024).
6. Варенья Н. Щодо підходу до правової оцінки підривної діяльності проти України. Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.- практ. семінару, м. Харків, 23 трав. 2019 р. / редкол.: С. О. Гриненко (голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2019. № 10. С. 131–134.
7. Зозуля І. В. Правове забезпечення діяльності органів системи МВС України під час воєнного стану. *Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.)*. Харків : ХНУВС, 2022. С. 85–90. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/e00cb7ed-e27a-4199-bc8a-8309c52ce4dc> (дата звернення: 16.02.2024).

8. Лисько Т. Компетенція правоохоронних органів під час дії правового режиму воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 2. С. 121–125. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/407> (дата звернення: 16.02.2024).
9. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII : станом на 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 16.02.2024).
10. Про Національну гвардію України : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII : станом на 16.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 16.02.2024).
11. Про розвідку : Закон України від 17.07.2020 № 8080-IX : станом на 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 16.02.2024).
12. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX : станом на 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 06.02.2024).
13. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 13.12.2022 № 28-49-IX : станом на 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 16.02.2024).
14. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII : станом на 2 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
15. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII : станом на 30 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
16. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
17. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
18. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
19. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції : Закон України від 02.09.2014 р. № 1669-VII : станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
20. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII : станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
21. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
22. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
23. Питання Служби безпеки України : Указ Президента України від 27.12.2005 р. № 1860/2005 : станом на 16 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1860/2005#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
24. Про впорядкування виготовлення, придбання та застосування технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку : Указ Президента України від 13.04.2001 р. № 256/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/256/2001#Text> (дата звернення: 04.03.2024).

25. Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів : Указ Президента України від 07.11.2005 р. № 1556/2005 : станом на 16 січ. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556/2005#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
26. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію : Постанова Каб. Міністрів України від 19.10.2016 р. № 736 : станом на 25 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-п#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
27. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 18.04.2023 р. № 328-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2023-р#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
28. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 р. № 440 : станом на 29 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
29. Ходанович В. О. Окремі напрями використання результатів контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності в розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2019. №. 40. С. 153–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2019_40_37 (дата звернення: 14.02.2024).
30. Павленко В. П. Поняття та особливості контррозвідального захисту державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності держави України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 34–37. URL: http://lsei.org.ua/7_2021/9.pdf (дата звернення: 24.01.2024).